

- Ф. П. Погребенника: авт. вступ. статті В. М. Лесин. — Ужгород: Карпати, 1979. — 392 с.
- Українська мова: енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови). Зяблюк М. П. та ін. — 3-є вид. зі змінами і доповненнями. — К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — 856 с.
- Фаріон І. Д. Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви): дис. ... канд. філол. наук / Фаріон Ірина Дмитрівна. — Львів, 1996. — 237 с.
- Федьков: Ю. Вибрані твори / Юрій Федькович. — Ужгород: Карпати, 1983. — 240 с.
- Фекета І. І. Жіночі особові назви в українській мові. (Творення і вживання): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Фекета І. І. — Ужгород, 1968. — 369 с.
- Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. — К.: Освіта, 1977. — 236 с.
- Черемшина М. Твори в двох томах / Марко Черемшина; ред. кол.: О. Є. Засенко (голова), О. В. Мишанич, Ф. П. Погребенник. — К.: Наукова думка, 1974. — Т. I. — 336 с.; Т. II. — 304 с.
- Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття / П. П. Чучка. — Ужгород, 2008. — 671 с.
- Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 288 с.
- Яцків М. Ю. Новели / Михайло Яцків. — Львів: Каменяр, 1985. — 200 с.

The article analyses female nicknames of Galicia-Bukovyna vernaculars of south-western dialect of the Ukrainian language. It points out commonalities and differences between Pokutsky, Bukovynsky, Hutsul, Nadnistryansky and Nadsyansky dialects on semantic, morphological, functional-stylistic levels. The research shows that the richest and most colourful in terms of female nicknames is Pokutsky, Bukovynsky, Hutsul vernaculars.

Key words: female nicknames, Galicia-Bukovyna vernaculars.

В статті проаналізовані прозвища жіночин північно-буковинських діалектів юго-західного сходу українського мовного простору. Показано загальні та відмінні особливості між прозвищами жіночин покутського, буковинського, гучульського, наддністрянського, надсянського говорів на семантичному, морфологічному, функціонально-стилістичному рівнях. Отримано, що найбільше багатими і різноманітними в прозвищовому відношенні є покутський, буковинський, гучульський діалекти.

Ключові слова: прозвища жіночин, галицько-буковинські діалекти.

УДК 81'373.232.1=161.2(477.6)

ББК 81.2 Ук-4

Юлія Фернос

ПРИЗВИЩА УМАНЩИНИ (ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Предметом дослідження статті є сучасні прозвища Уманщини, які пов'язані з соціальним станом, постійним заняттям чи віросповіданням людини.

Ключові слова: прозвище, соціальний стан, постійне заняття, віросповідання.

Мова є вагомою часткою етнокультури. Звичай впливають на комунікативну систему етносу, а культурні цінності й вірування частково створюють етномовну реальність. У свою чергу, мова є вказівкою на розуміння культури, а лексика – надзвичайно чутливим показником культури народу. Отже, мова відбиває етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення та переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття.

Антропонімія – основний розділ ономастики, у якому знаходить мовне віддзеркалення історія культури. Кожна локальна антропонімійна система відображає основні норми сприйняття світу та людей, шляхи їх характеристики, загальні тенденції суспільно-політичного, економічного, господарсько-побутового, культурного розвитку окремих територій, залежність від соціальних факторів тощо.

Предметом нашого дослідження є сучасні прозвища Уманщини, які пов'язані з соціальним станом, постійним заняттям чи віросповіданням людини. Такі прозвища є багатим матеріалом для вивчення історії та етнографії народу, оскільки в їхніх основах знаходимо архаїчні назви, що позначали реалії життя Уманщини у період формування прозвищевих назв (XVII – кінець XVIII ст.). Через занепад з другої половини XIX ст. народних ремесел і промислів, що не витримали конкуренції із зростаючою промисловістю, зникли із сфери загального вжитку апелювати, що позначали їх, але ці лексеми збереглися й дійшли до нашого часу в складі власних назв. Якби в нас не було інших матеріалів, що могли б свідчити про соціальний стан населення України, про його основні заняття та професії, економіку і культуру, то існуючі сьогодні прозвища могли б служити джерелом для майже повної й досить правильної реконструкції картини життя в минулі століття [3, 34].

На території Уманщини 516 (14,11%) прозвищ походить від назв, пов'язаних із професією чи родом занять людей. Більшість дослідників регіональної антропонімії (Бабій

Ю.Б., Булава Н.Ю., Корнієнко І.А., Кравченко Л.О., Марталого Т.В., Познанська В.Д., Чучка П.П.), досліджуючи прізвисьві системи окремих регіонів, визначають таку семантему як одну з продуктивних. У складі цієї семантики виокремлено такі підгрупи (ілюстративний матеріал подаємо не у вигляді самих основ, а у вигляді готових прізвиськ, у тому числі і вторинних):

пошив одягу та взуття, обробка вовни та шкіри (90 (2,46 %): Килимник, Коберник (пор. кобер “килим” [4, II, 259]), Кожокару (кожочар “кожухар” [197, Т. 1, 485]), Кравець, Кушнір (кушнір “той, хто вичиняє хутро” [4, II, 336]), Портний, Прядун, Серветник, Ткачук, Чоботар, Швець;

тваринництво, рибальство, мисливство (38 (1,04 %): Вакаров (вакар “пастух корів” [4, I, 123]), Вівчарук, Вовкогон, Вовкотруб, Коновал, Овчар, Пастушок, Рибак, Свинар, Чабан;

обробка дерева, виготовлення речей з дерева (37 (1,01 %): Аргунов (аргун “столяр” [5, 271]), Боднар, Бондар, Колісник, Нижник (нижник “людина, яка при розпилюванні дерева на дошки стоїть внизу” [7, V, 409]), Стельмах, Столяр, Теслюк, Трач (трач “той, хто розпилює колоду на дошки” [4, IV, 280]);

приготування продуктів, напоїв (30 (0,82 %): Алейніков, Гуральник, Калашник, Калашников, Кухар, Кухта (кухта “кухарчук” [7, IV, 421]), Мельник, Мірошник (мірошник “мельник” [4, II, 432]), Мукомела, Олійник, Пивоваров;

будівельна справа та керамічне виробництво (27 (0,74 %): Вершибалко, Гонтар (гонтар “майстер, який виготовляє покрівельний матеріал” [7, II, 123]), Гончарук, Малярчук, Мулар (муляр “каменярь” [4, II, 454]), Склярук, Штельмах;

металообробна промисловість, ювелірна справа та зброярство (24 (0,66 %): Золотарьов, Коваленко, Ковальов, Ковальчук, Ковач, Кузнєцов, Токарчук;

землеробство, городництво, бджільництво, лісівництво (21 (0,57 %): Бортник (бортник “той, хто займається лісовим бджільництвом” [7, I, 24]), Дроворуб, Копач, Косар, Медар, Огородник, Пасічник, Тютюнник (тютюнник “той, хто вирощує тютюн” [7, X, 335]);

мистецтво, освіта (19 (0,52 %): Бурсак, Довбиш (довбиш “литаврист” [4, I, 401]), Дударев, Дудник, Кобзар, Музика, Скомороха, Скрипник, Співак, Танцюра;

торгівля (15 (0,41 %): Кочмар, Крамаренко (крамар “купець” [4, II, 299]), Купець, Чумак, Шинкарук;

транспорт (13 (0,36 %): Драговоз (драги “довгий безкузова віз для перевезення великих вантажів”), Кучер (кучер “1. візник; 2. кучеряве волосся” [7, IV, 423]), Машинник, Муковоз, Перевозчик, Фурманов;

виробництво паперу, інших речовин та сировини (8 (0,22 %): Гутник (гутник “майстер на склозаводі” [4, I, 344]), Діхтаренко, Звариченко (зварич “солевар” [1, 80]), Папірник;

знахарство (5 (0,14 %): Аракулов (оракун “1. У стародавніх греків, римлян – пророцтва, що нібито йшли від богів і витлумачувалися жерцями; жрець, який це пророцтво витлумачував” [7, V, 736]), Ворожебет, Звездозгляд, Зірник, Шаманов;

інші види професій та занять (43 (1,11 %): Балазюк (балазовати “запаковувати для відправлення сухе листя тютюну” [6, вип. 1, 575]), Борболюк (борбіл “парихмахер” [6, вип. 1, 581]), Грабар (діал. гробокопач), Дзензур (дзіндзюра < дженджюра “свічник” [1, 58]), Матрос, Посесор (посесор “арендатор” [4, III, 359]).

Продуктивність лексем в основах прізвиськ описуваного семантичного типу органічно пов'язана з популярністю і поширеністю різних ремесел, а саме пошив одягу та взуття, обробки дерева та металів – “коваль”(11), “колісник”(10), “бондар”(8), “кравець”(7).

Виникнення значної частини прізвиськ пов'язане із соціально-класовою належністю. Такі антропоніми несуть відомості про суспільне життя України періоду козаччини. Прізвиська система Уманщини нараховує 81 (3, 99 %) прізвиськ в межах названої лексико-семантичної групи. Нами виокремлено такі підгрупи назв:

назви за адміністративними посадами, титулами (41 (1,12 %): Виборний, Візиренко (візир “вищий урядовий сановник у деяких країнах Близького та Середнього Сходу” [7, I, 668]), Возний (возний “судовий урядовець у Польщі” [7, I, 725]), Городничев (городничий “у повітових містах Росії – службова особа, що виконує адміністративно-поліцейську функцію” [7, II, 136]), Десятник, Король, Намісник, Писарюк, Присяжнюк, Пустовойт, Ратушник (ратушний “член сільського чи міського управління” [4, IV, 7]), Староста, Цар, Цехмейструк (цехмайстер “старшина цеху” [7, XI, 205]), Цисаренко (цісар (кесар) “1. титул імператорів давнього Риму; монарх” [7, XI, 240]);

назви соціально-політичного характеру (40 (1,09 %): Батрак, Біднюк, Богач, Босак, Бурлака, Голік, Двірський (двірський “дворовий” [4, I, 363]), Дворянчук (дворян “дворянин” [4, I, 363]), Дука, Злиденний, Кріпостний, Панночка, Панов, Ярига (ярига “1. представник деяких груп найбіднішого населення XVI – XVII ст. 2. У XVI – XVII ст. – нижчий служитель у приказах, який виконував поліцейські функції; 3. п'яниця” [7, XI, 647]);

назви, пов'язані з військовою справою (37 (1, 01 %):

Атаманюк, Воевода, Воеділо, Гайдамака, Гайдук, Гетьман, Гридньов (пор. гридь “У Київській Русі – нижча верства княжої дружини”

[7, II, 166]), *Гусар, Гусаров, Джораєв* (джура (чура) “козацький слуга-товариш, зброносець, що разом з козаком ходив у походи та бої” [4, I, 577]), *Дозорець, Запорожець, Козак, Козаку, Козаченко, Козачинський, Козачук, Козурак* (козура “козак” [4, II, 266]), *Комісар, Курінний, Сотниченко, Соцький* (соцький “сотській; сотник” [4, IV, 171]), *Стрільчик, Стрелковський, Стрелков, Хоруженко* (хоружий “хорунжий” [4, IV, 411]), *Цюра* (щора “джура” [4, IV, 439]);

назв на позначення служителів церкви (28 (0, 77 %): *Богомаз* (богомас “іконописець; поганий живописець, маляр” [4, I, 79]), *Духовний, Дяченко, Дячок, Дячук, Карнаєв* (пор. карнавка “церковна кружка для збору грошей” [4, II, 222]), *Ксьондз, Паламарчук* (паламар “служитель православної церкви” [7, VI, 20]), *Пономар, Пономаренко, Пономарчук, Пономарьов, Попадик, Попенко, Попик, Попов, Рабін* (рабин “служитель, культу і духовний керівник єврейської релігійної громади” [7, VIII, 425]), *Рабінчук, Ризун* (риза “1. верхнє вбрання священника, яке вдягається під час богослужіння; 2. парадний одяг царів” [7, VIII, 532]), *Священко, Титаренко* (титар “церковний староста” [4, IV, 263]), *Хоралець* (хорал “церковний хоровий спів”). У середовищі Запорізької Січі християнські традиції шанувалися, що позначилося на виробленні прізвищ, які в той період почали набувати статусу офіційних подових найменувань. Джерелом формування антропонімів, пов'язаних із релігією, були також прізвиська православного духовенства.

Найпродуктивнішими в основах прізвищ зазначеної семантичної групи є семема “пін”(13), “пан”(7), “козак”(7), що свідчить про соціальну розшарованість, нерівність людей у суспільстві, адміністративний устрій території Уманщини часів виникнення досліджуваних прізвищ.

Прізвищева система Уманщини формувалася за складних історичних обставин, які залишили свій слід у прізвищевій системі досліджуваного регіону: *Баніра* (мад. Вап “намісник” [8, I, 86]), *Готман* (Гоц < цедек “праведний чужоземець” (той, що перейшов в іудейство), *Дзяд* (пол. dziad “старець, жебрак” [2, I, 213]), *Кеґекеша* (угор. kerekes “колісник” [9, I, 580]), *Рабінович* (равін “релігійна посада”), *Салтаненко* (тюрк.), *Собов* (угор. szabó “кравець” [9, 975]), *Фішер* (нім. Fischer “рибак”), *Шнайдер* (нім. Schneider “кравець”).

Отже, лексика, збережена основами цієї групи назв, відображає промисловість, ремесла, сільське господарство, торгівлю та інші види діяльності українського суспільства, тим самим формуючи наші уявлення про стан розвитку певних галузей регіону, життєві цінності тощо.

1. Гуцульські говірки : [короткий словник / відп. ред. Закревська Я.] – Львів, 1997. – 230 с.

2. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / Онишкевич М. Й. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1 – 2.
3. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / Редько Ю. К. – К. : Радянська школа, 1969. – 255 с.
4. Словарь української мови / упоряд. Грінченко Б. Д. – К., 1907 – 1909. – Т. 1 – 4.
5. Словарь русских народных говоров / ред. : Филин Ф. П. . Сороколетов Ф. П. – Л. : Наука, 1966 – 1996. – Вып. 1 – 30.
6. Словарь русского языка XVIII в. / гл. ред. Сорокин Ю. С. – Л. : Наука, 1984. – Вып. 1 – 2.
7. Словник української мови: В 11 т. / ред. Білодід І. К. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
8. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. / ред. Гумецька Л. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 1 – 2.
9. Kázmér M. Régi magyar családnevek szótára XIV – XVII százod / Kázmér M. – Budapest, 1993. – 1172 old.

The article deals with the modern surnames of Uman District connected with the social status, permanent employment and religion.

Key words: *surname, social status, permanent employment, religion*

В статті досліджуються сучасні прізвища мешканців села Текуча, пов'язані з соціальним положенням, постійним заняттям або вероисповіданням людини.

Ключевые слова: *фамилия, социальное положение, постоянное занятие, вероисповедание.*

УДК 81'373.232

ББК 81.2Укр-3

Мирослав Габора

ПРИЗВИЩА СУЧАСНОГО ГУЦУЛЬСЬКОГО СЕЛА (на матеріалі с. Текуча Косівського району)

У статті проаналізовано сучасні прізвища мешканців села Текуча, що на Косівщині. З'ясовано способи їх утворення, лексико-семантичну природу твірних основ, продуктивність та результати міжмовних контактів.

Ключові слова: *прізвище, патронім, особове ім'я.*

Порівняно невелике гуцульське село Текуча сучасного Косівського району, що розкинулося у мальовничих долинах потоків Сухий, Варіятка, Гнилиця та річки Плішива, є досить давнім, хоч вперше фіксується писемними джерелами лише у 1629 році [17, 885]. Учені-археологи виявили на його території солевиробничий комплекс, що відноситься до періоду племен культури фракійського гальштату (кін. XII – IX ст. до н. е.) [6, 88 – 90]. Наприкінці XIX ст. тут було знайдено також монети часів Римської імперії [2, 24].